

Radomil Novák*

Uniwersytet Ostrawski, Czechy
University of Ostrava, Czech Republic
ORCID: 0000-0002-1458-6837

Fenomén Olga Tokarczuková v českém kulturním a mediálním kontextu

The Olga Tokarczuk Phenomenon in the Czech Cultural and Media Context

Abstract: Olga Tokarczuk has been one of the most read and popular Polish authors in the Czech Republic for the past quarter of a century. She brings unquestionable values to the Czech cultural and social scene, which are both an inspiration and a challenge for Czech readers. Her fictional worlds reflect her clear personal opinions and views on many problematic phenomena of the contemporary world, which she also declares in her civic attitudes. The cognitive value of her works is comparable to that of great Czech authors (K. Čapek, M. Kundera). The aim of the study is to show the personality of the author and the position of her work in the Czech cultural (translations, critical reception, reader reception) and media context (interviews, informative articles, appearances on television and radio, visits to the Czech Republic). The response in both contexts is growing with each newly translated book, especially noticeable in the period after the Nobel Prize in 2019. Thirteen of her books have been translated into Czech (Petr Vidlák, Iveta Mikešová, Renata Putzlar Buchtová, Barbora Doležalová). Tokarczuk's personality makes the element of mutual respect, harmony, sharing, crossing the borders of the state and the nation present in Czech-Polish ties. Her work and attitudes convey a deeply human perception of goodness, equality and justice.

Keywords: Olga Tokarczuk, Polish literature, Czech-Polish cultural context, critical and media response.

„Mám asi nějakou českou karmu. Bydlím 200 metrů od české hranice. Čím jsem starší, tím jsou vazby silnější“¹.

* Radomil Novák – dr hab., Katedra Języka Czeskiego i Literatury z Dydaktyką, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu w Ostrawie; autor m.in. artykułu *The polyphonic principle in the novelistic thinking of Olga Tokarczuk* (2025).

1 Tato slova Tokarczuková pronesla v roce 2017 v Brně na *Dnech polské kultury*, posléze je převzalo mnoho českých médií. Viz např. *Olga Tokarczuk na Moravě a ve Slezsku*, 2020, <https://tydenhumanitnichved.cz/archiv/2020/program/olga-tokarczuk-projekt/olga-tokarczuk-na-morave-a-ve-slezsku> [dostup: 1.05.2024].

Úvod

Olga Tokarczuková patří k nejčtenějším a nejoblíbenějším polským autorům v České republice². Česká média (rozhlas, televize, časopisy a noviny) se osobnosti a tvorbě Olgy Tokarczukové věnují už čtvrtstoletí, tedy od doby vydání prvního českého překladu jejího románu *Pravěk a jiné časy* (Host, 1999). Vlna zájmu se koncentruje nejvíce do období vydání českých překladů jejích nových knih (například *Cesta lidí* (Knihy, Host, 2025), hodně se však o autorce psalo v souvislosti s filmovými, divadelními a rozhlasovými adaptacemi jejích románů³, nebo v souvislosti s udělením Nobelovy ceny (2019). Exkluzivně pro Český rozhlas napsala rozhlasovou hru *Dočasná havárie* (2014), vystupovala v české televizi i rozhlase, aktivně se účastní kulturních akcí propojujících český a polský literární kontext⁴, pořádá besedy, autorská čtení a autogramiády s českými čtenáři⁵.

1. OLGA TOKARCZUKOVÁ V ČESKÉM MEDIÁLNÍM KONTEXTU

Tokarczuková se v českých médiích prezentuje jako osobnost s konzistentními názory, které jsou výsledkem přemýšlivé sebereflexe světa, svých knih i sebe samé. K důležitým tématům jejich rozhovorů patří kromě tradičního popisu inspirací, tvůrčího procesu, autobiografických rysů románů, zejména feministické otázky, ekologie a vnímání přírody, ochrana zvířat, polská identita (často v konfrontaci s českou) ad. Nezapře svou původní profesi psychoterapeuta, její závěry i stanoviska se často opírají o zkušenosti právě z této oblasti: „Každý v nás v sobě skrývá deviace a naše společná komunikace se snaží ty naše deviace ukrýt, abychom se co nejsnáze zařadili. Co je v lidech tékavé, jsou právě ty hlubiny, odchylky, všechno odštěpené od hlavního proudu“⁶.

2 Např. vedle autora fantasy Andrzeje Sapkowského, mladší Doroty Masłowské nebo čechofila Mariusze Szczygiela.

3 *Pravěk a jiné časy*, rež. O. Spišák, premiéra, Těšínské divadlo, Český Těšín, 13 listopada 1999.

Dům denní, dům noční, rež. R. Lipus, premiéra, Slovácké divadlo, Uherské Hradiště, 12 listopada 2011.

Čupakabra (podle románu *Svůj vůz i pluh ved' přes kosti mrtvých*), rež. Š. Pácl, premiéra, Divadlo v Celetné, Praha, 10 czerwca 2013.

Svůj vůz i pluh ved' přes kosti mrtvých, rež. I. Schenková, premiéra, Český rozhlas, Praha, 16 stycznia 2022

4 Např. *Svět knihy* (Praha, 2010); *Olga Tokarczuková a demoni Kladské kotliny* (4.–5. 1. 2012, Brno, Uherské Hradiště), autorský večer, beseda a autogramiáda při příležitosti premiéry divadelní adaptace románu *Dům denní, dům noční*; návštěva Prahy, Brna, Českého Těšína (2017) při příležitosti premiéry filmové adaptace A. Holland *Přes kosti mrtvých*, vydání románu *Knihy Jakubovy, Dnů polské kultury* v Brně a Česko-polského diskusního salonu: Češi a Poláci o sobě navzájem v Českém Těšíně;

5 Nejnověji se Olga Tokarczuková zúčastnila festivalu *Svět knihy Praha 2025* (15.–18. 5. 2025).

6 *Olga Tokarczuková v Praze*. 2017, tinyurl.com/bp67-nov-1 [dostup: 2.05.2024]

Zmíněným tématům, postojům a názorům odpovídá i zaměření jejích knih, jisté vidění světa, modelace jejích postav. Označila by se za feministku s touhou navracet světu rovnováhu. Mnoho jejích hrdinek jsou ženy, myslící a vnímavé bytosti, které si kladou morální a filozofické otázky. Ráda píše o starších ženách, které jsou na okraji, mizí z veřejného života⁷. Obecně jsou jejími hrdiny lidé odsunutí na okraj společností, slabí a vyloučení a jejich vidění světa. Věci řeší po svém, často nekonvenčními a neobyčejnými způsoby. Jsou mezi nimi však i velmi rozporuplné postavy s psychopatologickými rysy (Jakub Frank z *Knih Jakubových*), postavy lidí v pohybu, lidí migrujících. Posledně jmenovaná skupina souvisí s dalším tématem Tokarczukové, kterým je otázka migrace. Autorka by ráda ukázala, jak je i toto téma vnímáno zpolitizovaně a povrchně. Chtěla by ukázat, jakou cenu musí zaplatit imigrant za rozhodnutí „překročit tabu země a kultury“⁸.

Ve svých úvahách se často vrací k tématu překračování hranic (hranic venku i v nás), ať už fyzických, kulturních, náboženských, genderových nebo mentálních, a to i v souvislosti s tím, že sama žije na hranicích dvou států (oblast Kladska), ráda cestuje a pohyb (nejen ve svých románech) chápe jako metaforu života, zájmu o svět, schopnost změny, sledování stavu společnosti. S tím souvisí i často zmiňovaná konfrontace české (idealizace Čechů) a polské mentality (co dnes znamená být Polákem), vzájemných podobností a odlišností. S polskou identitou se také pojí otázka náboženství (nejvyhroceněji v románu *Knihy Jakubovy*). Tokarczuková sama sebe vnímá spíše jako ateistku a náboženství chápe jako potřebu člověka o metafyzický přesah, vnímá náboženství jako prostředek, nikoli jako cíl.

S akcentací prostoru také souvisí její přemýšlení o přírodě jako naší neodmyslitelné součásti, vnímá ji jako něco nebezpečného, ohrožujícího, temného, transgresivního, ale to „něco“ je uvnitř nás⁹. Přírodu často spojuje s tajemstvím, překračováním hranic světa a nevysvětlitelnými záhadami. Ty nás staví do pozice těch, kteří nemají moc všemu porozumět a které neustále něco přesahuje.

V Polsku je víceméně vnímána kontroverzně a mediální zprávy často kontaminují její politické (občanské) postoje a aktivity s vnímáním jejích knih, politizují její literární projevy (viz např. polské diskuze o románu *Knihy Jakubovy*), záměrně nerozlišují skutečnost a fikční svět jejích knih, nevnímají skutečnost, že autorka

7 Olga Tokarczuk, *polská spisovatelka*. 2012, tinyurl.com/bp67-nov-2 [dostup: 3.05.2024].

8 K. Kubíčková, *Mám moc vytvořit svět, v němž ženy mají moc*. 2017, tinyurl.com/bp67-nov-3 [dostup: 4.05.2024].

9 K. Dunin, *Olga Tokarczuk: Všechno bolí*. 2018, tinyurl.com/bp67-nov-6 [dostup: 9.05.2024].

spíše pracuje s metaforou, aby ukázala univerzálnost jistých modelových situací, než aby „fotografovala“ skutečnou realitu, a to nehledě na to, že její fikční svět není nikdy černobílý, ale nabízí vždy různé perspektivy a úhly pohledu. Překladatel jejích knih do češtiny Petr Vidlák o jejím vnímání polskou společností říká:

V Polsku je Tokarczuková vnímaná jako někdo, kdo rozděluje společnost, ona sama ale záměrně nerozděluje nikoho a nic. Jedna skupina čtenářů ji absolutně přijímá a přijímala by ji, i kdyby vydala jednodušší text, druhá ji naprosto odmítá. Je angažovaná a stojí ve tvrdé a velmi zásadní opozici proti vládě, hlásí se k intelektuální elitě¹⁰.

Autorka navíc komentuje své občanské postoje tak, že není politička, ale „její síla je v tom, že ukazuje místa, kterých si ještě nikdo nevšiml, a způsoby, které ještě nikdo nevyzkoušel“¹¹.

Dá se říci, že takto je s větším nadhledem a výraznou mírou sympatie vnímána v českém kontextu, a to zvláště proto, že představuje autorku, která má velkou lidskou i profesionální prestiž. Čtenářský ohlas jejích knih je podobně intenzivní v Polsku i u nás. Český čtenář při znalosti polského politického a kulturního kontextu navíc oceňuje nejen její spisovatelskou erudici, ale také transparentnost jejích postojů, uměleckou emancipovanost i osobitost jejího projevu. Je si vědom toho, že její románový svět překračuje polský, ale i evropský horizont.

Podle Tokarczukové je román mnohem víc než politika, je to svobodný projev, určité testování hranic. Funkcí umění nemá být podat doslovnou zprávu, ale provokovat k diskuzi, provokovat k tomu, aby lidé nesouhlasili s nějakými pravidly a přemýšleli na tím, jak můžou překračovat hranice, které je limitují¹². S tím souvisí i téma hereze, v současnosti aplikovatelné na mnoho oblastí společenského života (v Polsku např. i otázka genderu), které autorka vnímá jako nesmírně prospěšné, protože se „staví proti dogmatům, reviduje je a zbavuje se

10 K. Kubíčková, *Co to na nás, čtenáře, Olga Tokarczuková zase vymyslela?* 2023, tinyurl.com/bp67-nov-4 [dostup: 10.05.2024].

11 Z. Vlasák, *Polská spisovatelka Olga Tokarczuková: O mentálních mapách.* 2012, tinyurl.com/bp67-nov-5 [dostup: 11.05.2024].

12 T. Pilát, *Přes kosti mrtvých do kina, rozhovor s Olgou Tokarczuk.* 2017, <https://prehravac.rozhlas.cz/audio/3846229> [dostup: 15.05.2024].

jich“¹³. Kultura je pro ni „obranný mechanismus“, „náplast na šílenství“. Říká, že kdybychom byli schopni uvidět svět bez iluzí, jednoduše by byl k neunesení¹⁴.

První obsáhlejší informaci o osobnosti a dosavadním díle autorky podal českým čtenářům básník a publicista David Jan Žák v roce 2005, v době, kdy čtenáři měli k dispozici překlady dvou románů a čekalo se na překlad třetí, tentokrát povídkové knihy *Hra na spoustu bubínků*. Žák podrobně referuje o dosavadní tvůrčí dráze autorky, popisuje a komentuje díla dosud nepřeložená do češtiny (*Město v zrcadlech*, 1989; *Cesta lidí* *Knihy*, 1993; *E. E.*, 1995) a pak se napůl esejistickým, napůl recenzním stylem věnuje především dvěma česky přeloženým románům *Pravěk a jiné časy* a *Dům denní, dům noční*. Čtenář si tak může udělat jasnou představu o specifických rysech a tématech autorčiny tvorby. Po Žákovi pak mnozí další pisatelé převzali polemickou poznámku o podobnosti stylu Tokarczukové a Gabriela Garcíi Márqueze. Žák však poctivě parafrázuje nesouhlasná slova autorky, která svůj styl (spíše než magický realismus) označuje jako „metafyzický realismus“¹⁵. Žák také píše o kompozičních a vyprávěčských zvláštностech autorky, její práci se snovou románovou optikou a prolínáním časů: „Teprve prolínáním časů v jednom plně vědomém okamžiku můžeme najít své pevné místo, a tím získat i nesmrtelnost“¹⁶.

Žákův text je na dalších čtyřech stranách doplněn rozsáhlým a velmi autentickým rozhovorem s Olgou Tokarczukovou (včetně fotografického portrétu), který se odehrál v Krajanowě, kde autorka tehdy koupila a renovovala dům. V rozhovoru autorka potvrzuje důležitost snu pro její vyprávění:

Sen mě velmi fascinuje jako zvláštní a specifická literární forma. Myslím existenci takového druhu literatury, který je postaven na podobné struktuře obrazů jako sen, který se řídí svými vlastními zákony, svými vlastními pravidly, čímž vznikají velice zvláštní vyprávěčské styly plné podivných až magických obrazů¹⁷.

13 K. Kubíčková, *Mám moc vytvořit svět, v němž ženy mají moc*. 2017, <https://a2larm.cz/2017/05/mam-moc-vytvorit-svet-v-nemz-zeny-maji-moc> [dostup: 0.05.2024].

14 K. Dunin, *Olga Tokarczuk: Všechno bolí*. 2018, tinyurl.com/bp67-nov-6 [dostup: 9.05.2024].

15 D.J. Žák, *Sny, nenaplnění a jiné časy Olgy Tokarczukové*, „Host“ 2005, roč. 21(4), s. 78.

16 Tamže, s. 79.

17 Tamže, s. 81.

Dále vysvětluje potřebu příběhu i vlastního mýtu, inspiraci filozofií Carla Gustava Junga a Mircei Eliadeho (vnímání skutečnosti v myticko-symbolické rovině), pohádkovost a divadelnost katolického pojmání náboženství (také ve spojitosti s knihou *Pravěk a jiné časy*), spojení mezi fikcí a realitou, věnuje se otázce genderu a transgrese, zmiňuje inspirativní kontakt se čtenářem. I v dnešní nečtenářské době vyjadřuje víru v obrovský smysl psaní knih, byť by se čtení stávalo záležitostí elity. Svou koncentrovaností a otevřeností se tento rozhovor stal velmi dobrým základem pro interpretaci některých rysů autorčiny tvorby.

V rozsáhlejších článcích, které vyšly v českých periodikách, je pozornost věnována jejím nejnósnějším tématům, literatuře obecně a aktuálnímu společenskému dění. Velice osobitě popsala literární um Tokarczukové významná česká spisovatelka Radka Denemarková, její obdivovatelka a přítelkyně. Ve svém osobním, metaforicky stylizovaném textu srovnává psaní Tokarczukové s rumunskou autorkou Hertou Müllerovou. Obě podle ní „vycházejí z reality, z dějin svého života. Ale obě od reality utíkají“¹⁸. Text Denemarkové specifickým způsobem doplňuje odborné pojednání o poetice Tokarczukové, a byť je psán uměleckým stylem, přesto dobře vystihuje spisovatelčinu výjimečnost v evropském horizontu. Na mnoha místech je vystižena podstata jejího vyprávění:

Myslíme si, že žijeme ve společném čase, a přitom čas každého z nás plyne jinak. Tolik časů a dějin, kolik je jedinců na světě. Olga T. provívá těmito časy, odpoutává se od reality a pokaždé z ní kousek vezme s sebou¹⁹.

Společné všem třem spisovatelkám (tedy i autorce textu) je citlivé vnímání otázky svobody a totality, hodnoty slova a jeho zneužívání.

Poté, co byla Tokarczukové udělena Nobelova cena, napsal překladatel, diplomat, redaktor (*Respekt*, *Lidové noviny*) a mimo jiné vedoucí Českého centra ve Varšavě Petr Janyška oslavný článek, ve kterém zprostředkovává euforické reakce polských intelektuálů a čtenářů na udělení ceny, vnímá autorku jako symbol odvážné, emancipované Polky s odvahou bránit všechny utlačované a ponižované (menšiny, migranty, ženy), bránit svobodu, demokracii a nezávislost. V souvislosti s tím připomíná dosti časté téma kontroverzního vnímání autorky v Polsku, na

18 R. Denemarková, *Aha, tak z toho si nic nedělejte*. 2012, tinyurl.com/bp67-nov-7 [dostup: 1.05.2024].

19 Tamže.

jedné straně více než vlažné ocenění polskou vládou, srovnatelné s udělením Nobelovy ceny Jaroslavu Seifertovi v roce 1984, nenávislné projevy nacionalistické pravice, včetně výhrůžek, na druhé straně více než nadšené reakce kulturních Poláků (oslavy ve Vratislavi a Krakově), obrovský zájem o její knihy i jí organizovaný festival *Góry Literatury* blízko českých hranic (Nová Ruda, Dzikowiec, Kladsko, Svidnice, Valbřich, Radków)²⁰.

Barbora Kolouchová, překladatelka z polštiny do češtiny (přeložila např. romány a divadelní hry Doroty Masłowské), napsala u příležitosti udělení Nobelovy ceny sumarizační článek, který stručně charakterizuje autorku jako osobnost angažovanou společensky, politicky i kulturně, připomíná vývoj její tvorby, knížky přeložené do češtiny, získaná ocenění. Článek má sice kompilační charakter, cituje z různých rozhovorů, avšak nezasevěnému českému čtenáři přináší souhrnné informace. Na konci najdeme osobní vyznání: „Je poctivá a píše s přesvědčením, že vše má svůj řád, smysl a pořádek, stejně jako chaos, den jako noc, láska jako nenávisť. Svými texty se tak trochu nechává vést – jako by si samy určovaly výsledný tvar“²¹.

V dalších článcích převzatých ze zahraničí (např. z Agentury AP) je Tokarczuková zmiňována např. u příležitosti konání *Mezinárodního knižního fóra* a literárního festivalu v Jeruzalémě (2022), kde ve svém zahajovacím projevu odsoudila ruskou invazi na Ukrajinu a v souvislosti se svou kritikou polského antisemitismu hovořila o vzniku a smyslu svého rozsáhlého románového opusu *Knihy Jakubovy*²².

Při vnímání česko-polského, nebo polsko-českého kulturního prostoru je v souvislosti s významem díla Olgy Tokarczukové potřeba zmínit, že za úspěchem jejích knih u nás stojí jistě i její výrazné sympatie k Česku, které souvisí nejen s jejím bydlištěm blízko českých hranic, častými zmínkami českých reálií v jejích knihách (*Svůj vůz i pluh ved' přes kosti mrtvých*), ale i množstvím osobních vazeb. Zvláště v době pandemie autorka velmi silně pociťovala umělé vytváření hranic („venku i v nás“) a bariér mezi oběma národy, nebezpečí izolace a odcizení. Symbolicky si tak uvědomovala nutnost vnímat lidskou sounáležitost:

20 P. Janyška, *Polsko stále žije Olgou Tokarczukovou*. 2019, tinyurl.com/bp67-nov-8 [dostup: 22.05.2024].

21 B. Kolouchová, *Pátá polská Nobelovka. Podle Olgy Tokarczukové nevstoupíš dvakrát do stejného příběhu*. 2019, tinyurl.com/bp67-nov-9 [dostup: 23.05.2024].

22 Tokarczuková: *Rusko ohrožuje svět. Neznám Poláka, který by nepomáhal Ukrajincům*. 2022, tinyurl.com/bp-67-nov-10 [dostup: 24.05.2024].

Důrazné připomenutí toho, že jsme součástí nějaké sítě. Způsob, jakým se virus šíří, ukazuje, že o sobě nemůžeme uvažovat jako o samostatných, na sobě nezávislých jednotkách, které mohou fungovat zcela svobodně, bez zábran, a neodpovídají za druhé. Spolu procházíme různými zkouškami, kterým se nemůžeme vyhnout²³.

Velký podíl na popularizaci díla Olgy Tokarczukové má jistě i Renata Putzlacher Buchtová, překladatelka a publicistka polského původu, propagátorka a popularizátorka polské kultury v České republice, která nakladatelství Host doporučila překlad a vydání autorčina románu *Pravěk a jiné časy*, k jehož prvnímu českému vydání (1999) napsala i doslov. V něm českému čtenáři představila nejen osobnost autorky, ale také její místo v kontextu současné polské literatury a také její dosavadní tvorbu. Pro divadlo Putzlacher Buchtová přeložila a adaptovala dvě autorčiny knihy, *Pravěk a jiné časy* (1999) a *Dům denní, dům noční* (2011). Tokarczuková se o tom zmiňuje v rozhovoru s Markétou Stulírovou při příležitosti návštěvy Brna v roce 2012, kde představovala svou knihu *Svíj vůz i pluh ved' přes kosti mrtvých*. Putzlacher Buchtová a Lucie Zakopalová v rozhovoru s Tokarczukovou v roce 2017 při příležitosti představení českého překladu nového románu *Knihy Jakubovy* velmi podrobně hovoří o procesu jeho tvorby, o významu knihy, hlavní postavě Jakuba Franka, mediálním a čtenářským ohlase. Putzlacher Buchtová také se svými studenty slavistiky na MU v Brně v rámci *Týdne humanitních věd* (2020) připravila webovou stránku věnovanou Tokarczukové. Spolu se studenty přeložila některé její přednášky a rozhovory na téma krize (v souvislosti s obdobím pandemie). K českému čtenáři se tak např. dostal rozhovor pro německou veřejnoprávní společnost Deutsche Welle, překlad proslovu při udělení Nobelovy ceny a spousta dalších cenných odkazů²⁴.

Také překladatel knih Olgy Tokarczukové Petr Vidlák se netají obdivem k autorčině tvorbě i jejím občanským a politickým postojům, jejímu boji za práva všech utiskovaných bytostí, ať už jsou to příslušníci menšin, nebo zvířata. Od roku 1999 přeložil většinu jejích knih a v mnoha rozhovorech²⁵ opakovaně připomíná těsnou spolupráci autorky s překladateli, kterých si nesmírně váží. Spolu s dalšími

23 M. Mašková, *Kvůli epidemii se znovu objevují hranice venku i v nás, říká polská nobelistka Tokarczuková*. 2020, tinyurl.com/bp67-nov-11 [dostup: 1.06.2024].

24 R. Putzlacher Buchtová, *Něžná vypravěčka Olga T.*. 2020, tinyurl.com/bp67-nov-12 [dostup: 11.06.2024].

25 P. Vidlák, *Ten pocit byl nepopsatelný. Překladatel Petr Vidlák mluví o prvním i dalším setkání s texty Olgy Tokarczukové*. 2020, tinyurl.com/bp67-nov-13 [dostup: 5.06.2024].

překladaři se shoduje na tom, že její tvorba už dávno překročila hranice národní polské literatury a že její témata jsou nadčasová a univerzální.

2. OLGA TOKARCZUKOVÁ V RECENZNÍCH OHLESECH ČESKY VYDANÝCH KNIH

Překlady knih Olgy Tokarczukové se vřadily do českého čtenářského a literárně-kritického prostoru na začátku nového milénia a zůstávají v něm dodnes se stále vzrůstajícím a intenzivnějším ohlasem, což můžeme pozorovat mimo jiné na počtu recenzních ohlasů, článků, rozhovorů i převzatých (přeložených) zpráv.

První přeloženou knihou se stal *Pravěk a jiné časy* (1999). Právě tento překlad stojí na počátku stále intenzivnější čtenářské obliby knih Tokarczukové. Na tehdy poměrně neznámou polskou autorku upozornil v jedné z prvních recenzí Libor Martinek v periodiku *Labyrint revue*. V Polsku však Tokarczuková byla v době vydání českého překladu uvedeného románu považována za velmi úspěšnou autorku, jak ve své recenzi zmiňuje Jan Linka. Akcentuje přitom její práci s časem, schopnost charakteristiky duševního světa hrdinů, ožívování mýtů a pohádek i typicky ženské nazírání na svět. V závěru navrhuje odstranit některé nepřesnosti v překladu. Michaela Benešová si ve své recenzi všímá zejména autorčiny práce s mýtem a časem, konstatuje, že „vytváří svérázný archetypální mikrokosmos, na úlomcích reálného dění buduje mýtus, v němž má každá událost a věc své místo, kde existuje dobro i zlo a kde vládne zvláštní pořádek a řád“²⁶.

O tři roky později vyšel ve stejném nakladatelství román *Denní dům, noční dům* (Host, 2002). Bára Gregorová (překladatelka z polštiny) v krátké, filozoficky pojaté recenzi nejdříve řadí Tokarczukovou do okruhu časopisu *bruLion* (stejně jako Andrzeje Stasiuka, Marcina Świetlického). Silně vnímá autorčinu imaginaci, popisuje ji jako pozorovatelku a komentátorku dějů, pro niž jsou ústředním bodem pozorování pocity a prožitky postav. Připomíná stylistickou nesourodost textů (kaleidoskopičnost) a jejich společné směřování k tématu smrti.

Jako společný rys povídkové knihy *Hra na spoustu bubínků* (Periplum, 2005) recenzentka Stefania Szostok uvádí tematickou různorodost, snovou atmosféru a svérázný autorský styl. Vypravěče vidí v roli komentátora, zacílenost příběhů sleduje jednak v jakési povrchové složce zápletky, jednak v o mnoho důležitějším a hlubinnějším zkoumání existenciálně vypjatých situací, kdy „člověk stojí nahý

26 M. Benešová, *Pravěká pluralita časů*, „Literární noviny“ 2007, roč. 18(33), s. 11.

a bezbranný proti svému vlastnímu tajemství“²⁷. V jedné z nejlépe napsaných recenzí Szostok velmi detailně analyzuje chování postav, vysvětluje jejich samotu, odcizenost, jinakost i snahu přiblížit se druhým, jejich existenciální úzkost i konfrontaci se sebou samým, se svým „vnějším a vnitřním tělem“. Recenzentka svá tvrzení dokládá příklady z knihy. Svou recenzi končí polemikou s nálepkou, kterou Tokarczukové recenzenti často dávají, že je polskou magickou realistou. Tvrdí, že metafyzika knihy „vězí v tomto světě, v neprozkoumaných hlubinách lidské mysli, která v sobě ukrývá více tajemství než všechny spiritismy a magické nauky dohromady“²⁸.

Další přeloženou knihu *Poslední příběhy* (Host, 2007) hodnotí polonistka Michaela Benešová jako promarněnou šanci napsat výborný a silný román. Záměr autorky vnímá jako pokus o interpretačně otevřené dílo odpovídající literárním trendům, jako interaktivní hru se čtenářem. Hlavní téma je smrt, vykořenění a destrukce vztahů. Ve své recenzi se snaží vřadit knihu do kontextu dosavadní autorčiny tvorby (poetiky). Její slabinu vidí v literárním „pseudopsychologizování“ a „mýto-filozofických odbočkách“, silnou stránku v „záběru na konkrétního člověka bez opory mytického bezčasí a rezonance archetypálních pravzorů“²⁹. Tuto silnou stránku spatřuje v prostřední ze tří povídek knihy. Zatímco krajní povídka kritizuje jednak pro opakování motivu smrti (sladkobolné a předvídatelné), jednak coby banalitu zarámovanou exotikou, prostřední povídka je podle ní odvážným vykročením jiným směrem.

Jen o rok později vychází překlad hojně oceňovaného románu *Běguni* (Host, 2008). Bára Gregorová hodnotí román jako předěl v autorčině tvorbě, označuje ho jako „románovou dekonstrukci, koláž minipříběhů“³⁰. Recenzentka zdůvodňuje čtenářskou oblibu filozoficko-mytologickým přesahem jejích knih (na rozdíl od M. Benešové). V románu *Běguni* vidí odlišné pojetí času: tentokrát se podle ní nejedná o cyklický čas ve zřetelně ohraničeném prostoru, ale o čas lineární a fenomén pohybu, cesty. Další stěžejní a sjednocující témata románu vidí v tématu těla a fascinaci dualismem. Jako jedna z mála recenzentů si všimá pečlivého překladu Petra Vidláka, jako překladatelka však upozorňuje na některé chyby

27 S. Szostok, *Expedice do nitra duše*. 2007, tinyurl.com/bp67-nov-14 [dostup: 20.06.2024].

28 Tamže.

29 M. Benešová, *Tři ženy tří generací*, 2007, tinyurl.com/bp67-nov-15 [dostup: 1.07.2024].

30 B. Gregorová, *Nevstoupíš dvakrát do stejného příběhu*. 2009, tinyurl.com/bp67-nov-16 [dostup: 2.07.2024].

jazykové redakce, nepřesnost v používání některých výrazů. V závěru román hodnotí jako „příruční bildungsroman moderního poutníka, který v Odysseových stopách křížuje neviditelné poledníky a o samotě přemítá nad nekonečnými variantami položených otázek“³¹.

V případě knihy *Svůj vůz a pluh ved' přes kosti mrtvých* (Host, 2010), která je v médiích často pojmenovávána jako „ekoromán“, nebo „zelený“ román, zprostředkovala Bára Gregorová svým překladem recenzi Krystyny Mogilnicke³². Ta knihu žánrově vymezuje jako detektivku a ve své recenzi využívá citací z rozhovorů s autorkou, která v nich charakterizuje své podivínské hrdiny a cení si spolupráce s českým ilustrátorem Jaromírem 99 (Jaromírem Švejdíkem), jehož kresby se jí moc líbily právě proto, že jsou pronikavě smutné. Recenzentka vyzvedává dvě zásadní témata: kontroverzní vztah člověka ke zvířatům a až mytologické zobrazení druhé strany hranic – české pohraničí, které je v knize jakousi krajinou nevinnosti a vlídnosti, odrazem ztraceného ráje. Možná to dle ní také provokuje otázku, co je to být Čechem a co je to být Polákem. V závěru je vyslovena myšlenka, že pro čtenáře je tato kniha zvláštní, protože Tokarczuková nálepku „velké spisovatelky“ mění za „klid a spontánní přirozenost vyprávění příběhu“³³.

V roce 2014 vydalo nakladatelství Host knihu esejů *Okamžik medvěda* (2014). Marek Šindelka ve své kompilační recenzi knihu hodnotí jako heterogenní směs pozorování a úvah, jejichž jednotícím tématem je vztah reality a imaginace, důležitost fantazie, která může být prostředníkem lidské komunikace. Svou recenzi staví jako průnik myšlenek o literatuře a její úloze v globalizovaném světě 21. století. Chápe krystalizaci autorčiných myšlenek jako její „osobní teorii literatury a světa“³⁴. Trefně připomíná její potřebu mýtu a vidění složitosti reality, která se jeví z různých perspektiv zcela jinak, ale bez této polyperspektivnosti je nehybná a neživá.

Martina Siwek Macáková, která se ve své recenzní činnosti zaměřuje na ženské autorky a feministická témata, vidí v knize posbíraných příležitostných textů zásadní téma neexistence jedné pravdy, jedné skutečnosti. Textům přiznává nepokrytou angažovanost, filozofický podtón, logickou argumentaci. Shrnutí

31 Tamže.

32 K. Mogilnicka, *Svůj vůz a pluh ved' přes kosti mrtvých*. 2010, tinyurl.com/bp67-nov-17 [dostup: 2.07.2024].

33 B. Gregorová, *Svůj vůz a pluh ved' přes kosti mrtvých*. 2010, tinyurl.com/bp67-nov-18 [dostup: 11.07.2024].

34 M. Šindelka, *Skutečnost je v očích Olgy Tokarczukové podezřelé slovo*. 2014, tinyurl.com/bp67-nov-19 [dostup: 3.07.2024].

předkládá formou výzvy ke čtenáři, v níž reflektuje svůj čtenářský zážitek: „Začni přemýšlet, zkus se vymanit z vlastních myšlenkových dogmat, nepřejímej svět jako dané tvrzení“³⁵.

Své komentáře dokládá na příkladech vybraných textů a akcentuje přitom přítomnost jiného úhlu pohledu. Mimo jiné si všímá feminismu a otázek utrpení zvířat ve srovnání se „zeleným“ románem *Svůj vůz i pluh ved' přes kosti mrtvých*.

Dosud nejrozsáhlejší románový opus *Knihy Jakubovy* (Host, 2016) hodnotí Anna Šašková Plasová, překladatelka a tlumočnice z polštiny. Nejdříve připomíná, že jsou čeští čtenáři s knihami autorky dobře obeznámeni díky překladům většiny jejích knih a také díky čerstvé filmové adaptaci její detektivky *Svůj vůz i pluh ved' přes kosti mrtvých*. Román označuje za výjimečný svým rozsahem, oceněním (Nike) a kontroverzním čtenářským přijetím (narušení představy tolerantního polského státu v 16. až 18. století). V recenzi je oceněna autorčina mimořádná vytrvalost a erudice, zpracování úctyhodného množství rešerší a historických pramenů. Recenzentka si všímá především velmi komplikované kompozice a rozsahu románu, odkazuje přitom na podobnost s tzv. žánrem „domácí kroniky“ (*silva rerum*), kde se vedle sebe objevují záznamy o důležitých a naprosto všedních událostech. Mezi důsledky tohoto fragmentárního až aforistického vyjadřování řadí i to, že mnoho věcí může zůstat čtenáři nepochopených a nedostupných: „vidíme věci, jak se dějí, ale význam nám zůstává skryt“³⁶.

Dostí kriticky román hodnotí Petra Kožušníková, která konstatuje, že studium dějinných pramenů autorku vzdaluje svobodné fabulaci a vtahuje ji do „pozitivistického figurkaření“³⁷. Kniha v ní vyvolává rozporuplné pocity, na jedné straně oceňuje námět a šíří záběru, na straně druhé postrádá emocionální rozměr a s tím související motivaci číst tak rozměrný román. V závěru svého hodnocení podotýká, že pro autorčiny fanoušky bude román jistě potěšením, pro ni „však zůstává jakousi titěrnými detaily přeplněnou panoramatickou malbou, která dávno dodýchala“³⁸.

V popisném hodnocení Josefíny Formanové oproti tomu převládá zřetelný pozitivní tón. Prolínání mikro a makro-historie připomíná recenzentce

35 M. Macáková Siwek, *Okamžik medvěda*. 2014, tinyurl.com/bp67-nov-20 [dostup: 11.07.2024].

36 A. Plasová Šašková, *Silva rerum o středoevropském Babylonu*. 2017, tinyurl.com/bp67-nov-21 [dostup: 1.05.2024].

37 P. Kožušníková, *Příliš mnoho postav, jmen a potratů*, „Host“ 2017, roč. 3(6), s. 55.

38 Tamže.

„postmoderní románovou tradici ovlivněnou magickým realismem typu Rushdieho knihy *Děti půlnoci*“³⁹, kniha se podle ní dá považovat za jakousi „soudobou bibli středoevropských národů v jejich postsověckém stadiu“⁴⁰. Oceňuje autorčino aforistické umění, bravurní formu a střídání narativních modů, práci s absurditou a trapností, považuje *Knihy Jakubovy* za opus magnum její dosavadní tvorby.

Koncentrovaného zhodnocení se román dočkal ve studii Michaely Benešové *Příběhy falešných Mesiášů*, v níž po úvodu věnovanému osobnosti falešného Mesiáše Jakuba Franka autorka srovnává tři různá literární pojetí tohoto fenoménu. V závěru konstatuje, že zpracování Juliana Strykowskiho spojuje Frankův příběh s židovskými legendami, prolíná prvky židovské a křesťanské tradice, zpracování Aleksandra Wata pracuje s toposem falešného mesiáše v groteskní poloze a ukazuje nemožnost naplnit ono mesiášské gesto, pojetí Tokarczukové příběh vsazuje do širokého historického a kulturního kontextu, odhaluje tragiku i přitažlivost Frankova mesiášství. Benešová oceňuje nejednoznačnost postavy, mnohovrstevnatost jeho obrazu, kompoziční otevřenost. Sumarizuje své hodnocení myšlenkou, že se „Olze Tokarczuk v Jakubových knihách podařilo navrátit Jakuba Franka polské kultuře“⁴¹.

S delším časovým odstupem vychází další povídková kniha *Bizarní povídky* (Host, 2020). Tomáš Šťástka o ní píše v kontextu čerstvě udělené Nobelovy ceny a velkého očekávání po předchozím velkém románovém opusu *Knihy Jakubovy*. Právě v tomto kontextu predikuje možné čtenářské zklamání, protože se mu povídky jeví jako „oddechové čtení“⁴², autorčin odpočinek po náročné románové práci. Za ústřední myšlenku povídkové knihy považuje přítomnost něčeho neobvyklého, nezvyklého, bizarního, s čímž se musí hrdinové vyrovnávat. Ačkoli recenzent nevnímá knihu jako výjimečnou, přesto ji doporučuje pro prvočtenáře díla Tokarczukové.

Kritik Jan M. Heller přemýšlí v rámci svého hodnocení zejména o úloze bizarnosti jako spojovníku různorodých témat (střet racionálního a iracionálního,

39 J. Formanová, *Zápata na zástěře dějin*, „A2“ 2017, roč. 13(133), s. 4.

40 Tamže.

41 M. Benešová, *Příběhy falešných mesiášů. Židovská hereze Jakuba Franka a její reflexe v polské literatuře*, „Historie – otázky – problémy“ 2016, roč. 8(1), s. 206.

42 T. Šťástka, *Bizarní zavařeniny jsou odpočinek pro autorku i její čtenáře*. 2020, https://www.idnes.cz/kultura/literatura/bizarni-povidky-olga-tokarczukova-recenze.A200403_155450_literatura_ts [dostup: 1.05.2024].

ekologie, bioetika, lživé narativy totality atd.) a také jako způsobu „pomalého a groteskně temného odpoutávání se od logiky každodenního světa“⁴³. Předností knihy je dle něj originální výstavba prostředí a charakterizace postav.

Michaela Benešová vnímá povídkovou knihu po rozsáhlém románovém opusu *Knihy Jakubovy* jako návrat autorky k povídkové tvorbě. V té souvislosti připomíná úspěch její povídkové knihy *Hra na spoustu bubínků* a tvrdí, že autorka používá stejná témata (smrt, strach, jinakost, vztah k přírodě ad.), byť je nasvědčuje v bizarním osvětlení. Chápe povídky jako střet racionálna a iracionálna, racionálního a podivného, zvláštního, neuchopitelného rozměru lidské existence, pohybu mezi normou normálnosti a krachem jistot. Na příkladech ukazuje témata i různorodou žánrovou a vypravěčskou stylizaci povídek, kterou vnímá jako přínosnou. Oceněna je autorčina metafora i práce s náznakem, zdůrazněna je absence uzavření, vysvětlení, což vzbuzuje podle autorky dojem neobvyklosti i nároků na čtenářovu pozornost a představitost. Bizarnost vnímá jako přítomnou i v jiných dílech Tokarczukové (např. v knihách *Pravěk a jiné časy*, *Běguni*), ale domnívá se, že se autorka neopakuje, naopak dokáže pokaždé najít „trochu jinou polohu bizarnosti“⁴⁴.

Nepatrného recenzního ohlasu se dostalo knize *Ztracená duše* (Host, 2021), jejíž překladatelkou je Barbora Doležalová. V krátké informační recenzi je připomínáno, že Tokarczuková patří mezi nejčtenější polské autorky v Česku a získala Nobelovu cenu. Kniha samotná je oceňována pro naléhavost sdělení (osamělý člověk ztracený v uspěchaném a konzumním světě) a symbiózu úsporného slova s ilustrací (Joanna Concejová). Avizována je další spolupráce obou autorek⁴⁵.

Dosud nejintenzivnějšího kritického ohlasu se dostalo poslednímu⁴⁶ přeloženému románu *Empusion* (Host, 2023). Radim Kopáč ve své recenzi o Tokarczukové píše jako o jedné z nejlepších oceňovaných světových autorek. Ve své dosti popisné recenzi zdůrazňuje magičnost a znepokojivost románu, zvláště si všímá úlohy romanticko-dekadentní krajiny a jejího tajemství. Dále oceňuje symbolický náboj

43 M.J. Heller, *Nové povídky Tokarczukové nutí přemýšlet, do jaké míry jsme obětí sebeklamu*. 2020, tinyurl.com/bp67-nov-22 [dostup: 20.01.2024].

44 M. Benešová, *Bizarní Olga Tokarczuková*. 2020, tinyurl.com/bp67-nov-23 [dostup: 1.09.2024].

45 Na začátku roku 2023 vyšla v Polsku další společná kniha obou autorek *Pan Wyrzyszt*. Na českém trhu se objevila ve slovenském překladu *Pán Výrazný* (Artfórum, 2024).

46 Po odevzdání této studie vyšel v květnu 2025 v nakladatelství Host překlad prvního autorčina románu *Cesta lidí* *Knihy*, přeložil ho opět Petr Vidlák.

knihy a otevírání „cesty k dalším textům, myšlenkám, skutečnostem“⁴⁷. Celkově román hodnotí jako silný, podmanivý a jedinečný.

Josefína Formanová připomíná, že se jedná o desátý román nobelistky Tokarczukové a jako zásadní téma spatřuje pravdu (o krajině, o člověku). Všíhá si zejména hlavního hrdiny, který dráždí svou jinakostí, mluví o něm v souvislosti se současným italským filozofem G. Agambenem jako o homo sacer – člověku, kterého společnost považuje za posvátného, nelze ho obětovat, je ale možné ho beztrestně usmrtit. Dále zmiňuje neobvyklou absenci ženských protagonistek, nápadnou trapnost mužského misogynství a všudypřítomné tajemství někoho, či něčeho, co celý děj sleduje. Chce tím deklarovat myšlenku Tokarczukové, že jsme neustále pod dohledem, že jsme sledováni a analyzováni. Kromě toho se jí jako zásadní jeví téma identity a vyrovnání se s ní, odmítá žánrově označovat román jako „feministický, queer nebo ekologický manifest“⁴⁸, vnímá ho jako románový thriller, který autorce umožňuje odstup. Filozoficky pojatá recenze končí otázkami: „Jak se tedy má člověk dívat? A co čekat od pohledu druhých?“ Chce tím upozornit spolu s Tokarczukovou na to, že to nejzajímavější je vždy to, co nevidíme.

Aleksandra Kozyra chápe první román napsaný po udělení Nobelovy ceny jako strašidelnou parafrázi Mannova *Kouzelného vrchu*. Není to názor ojedinělý, recenzenti tuto nálepku románu dávají relativně hodně často. Stejně jako další recenze se autorka snaží objasnit smysl názvu *Empusion*. Vyprávění hodnotí jako „šťavnaté a senzuální“⁴⁹, žánrově čerpající z hororu. Zastavuje se zejména u snadno pozorovatelného faktu, že v románu téměř nevystupují ženské postavy. Vysvětluje, jaký byl zřejmě autorčin záměr (ukázat svět misogynů a patriarchální pohled na svět), avšak zpochybňuje účinek tohoto postupu, domnívá se, že autorka měla s feministickým tématem zajít dál, aby se sama nedostala do „feministické pasti“.

Kateřina Čopjaková označuje *Empusion* jako „feministický román bez ženské hrdinky“⁵⁰. Recenzentka připomíná v předešlých recenzích zmíněné aspekty: román je parafrází *Kouzelného vrchu*, téma však Tokarczuková posunuje dál proto,

47 R. Kopáč, *Nový román nobelistky Olgy Tokarczukové je podmanivý a jedinečný*. 2023, https://www.idnes.cz/kultura/literatura/olga-tokarczukova-empusion-recenze-literatura-nobelova-cena-roman-kniha.A230913_114423_literatura_kiz [dostup: 11.09.2024].

48 J. Formanová, *Kdo šmíruje, ten vyhraje. V novém románu nobelistky Tokarczukové se vždy někdo dívá*. 2023, tinyurl.com/bp67-nov-24 [dostup: 1.09.2024].

49 A. Kozyra, *Opravdu kouzelný vrch*. 2022, tinyurl.com/bp67-nov-25 [dostup: 1.05.2024].

50 K. Čopjaková, *Feministický román bez ženské hrdinky*, „Host“ 2023, roč. 29(10), s. 98.

aby misogynství hrdinů představila jako jejich obsesi mluvit o ženách, a v podstatě se jim tím vysmívá, byť jejich ústy zaznívají parafráze myšlenek slavných mužů. Podobně hodnotí i jinakost hlavního hrdiny, hororové postupy (tajemnost, nadpřirozenost, zlověstnost) i význam tajemného názvu románu. Tím, že Tokarczuková vkládá hrdinům do úst výroky o ženách, které pocházejí z „úst“ slavných mužských osobností, daří se jí podle Čopjakové rozkládat šovinistický svět mužů a proměnou hlavního hrdiny, který v sobě dokáže odstranit dualismus mužského a ženského, pak spočívá cesta ke zdravějšímu světu.

Taťána Kročková v úvodu své recenze uvádí Tokarczukovou jako fenomenální autorku, současně podotýká, že někteří recenzenti její poslední román kritizují. Podává výčet autorčiných děl i anotaci románu. Její dost subjektivně laděné hodnocení dokonce spekuluje o nenávisti Tokarczukové k mužům. Základní konflikt románu vnímá jako „dualitu, střet dvou světů a sil, které stojí proti sobě, ač by stát neměly, protože se potřebují“, kniha jí evokuje „síly kolektivního nevědomí, zákony karmy, pudové procesy, podsvětí a archetyp Lilith, která se mstí mužům“⁵¹.

Jiří Zizler *Empusion* vnímá jako přesvědčivou reflexi autorčiných tezí a postojů, které mimo jiné objasnila ve své knize *Vnímavý vypravěč* (Host, 2022). Poprvé je více specifikován vztah k Mannovu románu, podle autora ho můžeme chápat jako „inspiraci, poklonu, repliku i polemiku“⁵². Ve své recenzi se Zizler snaží porozumět konfliktu misogynního světa mužů maskujících svůj strach před ženami a až démonického světa žen, jenž je apoteózou přírodní prasíly. Akcentuje transformaci hlavního hrdiny a popisuje ji jako „otevření velkolepých téměř transcendentálních možností“⁵³. V přesvědčivě napsané recenzi Zizler nepovažuje *Empusion* za velký román (chybí mu polemičnost, hrdina postrádá naléhavost), rozhodně však o knize smýšlí jako o nezapomenutelné, chválí stylistickou vytříbenost, nezaměnitelnou charakterizaci postav, rafinovanou výstavbu textu, mnohovrstevnatost.

Také Vladimír Novotný zdlouhavě vysvětluje rozdíly mezi Mannovým a „polským“ románem a tyto rozdíly se táhnou jako červená nit celou recenzí. Zdá se, že románové dění, jeho žánrovou polohu i kompozičně zapuštěné a všudypřítomné misogynské výroky spíše komentuje za přispění vydatných citací z románu. Nakonec je román hodnocen jako příliš rozvláčný a v podstatě předvídatelný, hrdina

51 T. Kročková, *Dva světy, které stojí proti sobě*. 2023, tinyurl.com/bp67-nov-26 [dostup: 1.05.2024].

52 J. Zizler, *Nevyhnutelnost proměny*, „Tvar“ 2024, roč. 35(6), s. 3.

53 Tamže.

se jeví jako „umělohmotný geroj“, zatímco Mannův román (včetně hlavního hrdiny) vyznívá v hodnocení a komentářích jako skutečně velký román své doby: „Mannovo dílo je ze všeho nejvíce románem filozofickým, reflektujícím duchovní i okultní proudy tehdejšího evropského a zčásti i mimoevropského myšlení“⁵⁴.

Tento komentovaný výčet recenzních ohlasů dosud vydaných překladů knih Olgy Tokarczukové není jistě úplný. Šlo nám především o zachycení typických recenzních postřehů a nastínění „českého“ obrazu kritického přijetí autorčiny poetiky. Zdá se, že nejvíce pozornosti věnuje osobnosti a dílu Tokarczukové časopis *Host*, a to zřejmě mimo jiné proto, že většina knih byla publikována ve stejnojmenném nakladatelství. V dalších periodikách, a to včetně elektronických (např. iLiteratura), najdeme na jedné straně krátké, informativní recenze, často velmi popisné, citující slova autorky, na straně druhé čteme delší, filozoficky pojaté recenze odrážející mytologicko-filozofický ráz některých knih. Recenzenti jsou polonisté, překladatelé, ale i běžní novináři v kulturních rubrikách. Kontinuální a erudovaný přístup vidíme např. u polonistky Michaely Benešové. Četnost recenzí postupně roste, nárůst zájmu jistě monitorujeme jednak kvůli filmové adaptaci A. Holland, jednak ve spojitosti s udělením Nobelovy ceny. Recenzní ohlas posledního románu *Empusion* je v dosavadní tvorbě jistě největší, i když jako čtenářsky nejméně atraktivní se jeví první česky přeložený román *Pravěk a jiné časy*, který jako jediný vyšel v nakladatelství Host už potřetí (1999, 2007, 2024).

Valná většina recenzí je kladných až oslavných, adorují autorku jako hvězdu polské literatury, navíc v Česku hojně překládanou, světově oceňovanou, čtenou a obdivovanou. U polonistů zaznívá hlas poněkud kritičtější (opakování motivů, směřování k pozitivním hodnotám, pseudopsychologizování, filozoficko-mytologický přesah, jistá stagnace a ulpívání na tematických okruzích a postupech), vidí však i velmi výrazné posuny (v pojetí času a těla, v kompozici a narativních postupech). To, co je pro kritiky stagnací či ulpíváním, je však naopak pro čtenáře jakousi atraktivní jistotou. Ti obdivují snový až magický ráz knih, polyperspektivnost autorčina vidění. Recenzenti mají velmi často nutkání opakovat jistá biografická fakta, často využívají citací z různých autorčiných rozhovorů, v recenzích najdeme i odkazování k jiným dílům, jejichž podobnost (záměrem, přemýšlením, ideou) recenzent vnímá.

54 V. Novotný, „Čarovná hora“ ve Slezsku?, „Tvar“ 2024, roč. 35(6), s. 3.

ZÁVĚR

Olga Tokarczuková působí v českém literárním kontextu již čtvrt století a je možné konstatovat, že si za tu dobu vybuodovala respekt a prestižní postavení u čtenářů i odborné veřejnosti. Překlady jejích knih, občanské postoje i návštěvy České republiky budí stále větší a intenzivnější pozornost. Je to do jisté míry dáno i tím, že v českém kulturním a společenském kontextu budeme srovnatelnou osobnost jen těžko hledat. Česká literatura byla přitom ve svém vývoji vždy těsně propojena s politickým a společenským vývojem, spisovatelé se stávali mluvčími společensky významných myšlenek, programů a idejí, ať už byly obrozenecké, vlastenecké, (paradoxně) totalitní nebo demokratické, čímž si ve společnosti zasloužili jisté výsadní postavení. Bylo jim nasloucháno, protože jimi formulované myšlenky ukazovaly na společenské zlo a nebezpečí, jejich závěry a vize často předznamenávaly budoucí vývoj. Vždyť i prvním demokraticky zvoleným prezidentem se stal významný dramatik, disident a filozof Václav Havel. Nyní si však společnost spojuje spisovatele a spisovatelky zejména s jejich prezentováním ve veřejných médiích, kde se stávají součástí konzumní popkultury.

Pravdivost literatury by měla být opřena o individualitu svého tvůrce, jak můžeme číst např. v *Manifestu České moderny* už v 90. letech 19. století: „Chceme pravdu v umění, ne tu, jež je fotografií věcí vnějších, ale tu poctivou pravdu vnitřní, jíž je normou jen její nositel – individuum“⁵⁵. Považujeme-li umělce za věrohodnou individualitu, která každým svým (uměleckým, občanským) projevem znovu obhazuje své myšlenky, vyvolává diskusi, provokuje establishment, polemizuje s ustálenými modely a pravidly chování, poctivě hledá smysl své práce, snaží se zachovat si svobodu a integritu, pak i jeho tvorbu můžeme považovat za nositelku oné vnitřní pravdy, kterou od skutečného umění očekáváme. Proto je inspirace osobností a dílem Olgy Tokarczukové pro českou literaturu, ale i českou společnost, a to zejména v současné době vpravdě nedocenitelná.

BIBLIOGRAFIA

- Benešová M., *Bizarní Olga Tokarczuková*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/43677-tokarczuk-olga-bizarni-povidky> [dostup: 1.09.2024].
- Benešová M., *Nobelova cena pro spisovatelku, která má co říct*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/42147-tokarczuk-olga>. [dostup: 1.05.2024].

55 F.X. Šalda, J.S. Machar, *Manifest České moderny*, „Rozhledy“ 1896, roč. 6 (1).

- Benešová M., *Pravěká pluralita časů*, „Literární noviny“ 2007, 18(33).
- Benešová M., *Příběhy falešných mesiášů. Židovská hereze Jakuba Franka a její reflexe v polské literatuře*, „Historie – otázky – problémy“ 2016, č. 8.
- Benešová M., *Tři ženy tří generací*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/22049-tokarczuk-olga-posledni-pribehy> [dostup: 1.07.2024].
- Čopjaková K., *Feministický román bez ženské hrdinky*, „Host“ 2023, 39(10).
- Denemarková R., *Aha, tak z toho si nic nedělejte*, <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-salon-radka-denemarkova-aha-tak-z-toho-si-nic-nedelejte-152004> [dostup: 1.05.2024].
- Dunin K., *Olga Tokarczuk: Všechno bolí*, <https://a2larm.cz/2018/06/olga-tokarczuk-vsechno-boli> [dostup: 9.05.2024].
- Formanová J., *Kdo šmíruje, ten vyhraje. V novém románu nobelistky Tokarczukové se vždy někdo dívá*, <https://magazin.aktualne.cz/kultura/olga-tokarczukova-empusion-recenze/r~c1a1ad308doaa11eeb1f50cc47ab5f122> [dostup: 1.09.2024].
- Formanová J., *Záplata na zástěře dějin*, „A2“ 2017, 13(13).
- Gregorová B., *Naše denní a noční domy*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/10955-tokarczuk-olga-denni-dum-nocni-dum>. [dostup: 11.08.2024].
- Gregorová B., *Nevstoupíš dvakrát do stejného příběhu*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/24147-tokarczuk-olga-beguni> [dostup: 2.07.2024].
- Gregorová B., *Svůj vůz a pluh ved' přes kosti mrtvých*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/27573-tokarczuk-olga-svuj-vuz-a-pluh-ved-pres-kosti-mrtvych> [dostup: 11.07.2024].
- Heller M.J., *Nové povídky Tokarczukové nutí přemýšlet, do jaké míry jsme obětí sebeklamy*, <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/olga-tokarczukova-bizarni-povidky-recenze/r~26bf05c86aa011eaa6f6ac1f6b220ee8/Aktuálně.cz> [dostup: 20.01.2024].
- Janyška P., *Polsko stále žije Olgou Tokarczukovou*, <https://plus.rozhlas.cz/petr-janyska-polsko-stale-zije-olgou-tokarczukovou-8114302> [dostup: 22.05.2024].
- Kolouchová B., *Pátá polská Nobelovka. Podle Olgy Tokarczukové nevstoupíš dvakrát do stejného příběhu*, <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/olga-tokarczuk-nobelova-cena/r~38a49406ec1a11e98776ac1f6b220ee8> [dostup: 23.05.2024].
- Kopáč R., *Nový román nobelistky Olgy Tokarczukové je podmanivý a jedinečný*, https://www.idnes.cz/kultura/literatura/olga-tokarczukova-empusion-recenze-literatura-nobelova-cena-roman-kniha.A230913_114423_literatura_kiz [dostup: 11.09.2024].
- Kozyra A., *Opravdu kouzelný vrch*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/45988-tokarczuk-olga-empuzjon> [dostup: 1.05.2024].
- Kožušníková P., *Příliš mnoho postav, jmen a potratů*, „Host“ 2017, 33(6).

- Kročková T., *Dva světy, které stojí proti sobě*, <https://kultura21.cz/literatura/25890-empusion-tokarczukove-dva-svety-ktere-stoji-proti-sobe> [dostup: 1.05.2024].
- Kubíčková K., *Co to na nás, čtenáře, Olga Tokarczuková zase vymyslela?*, <https://kavarna.hostbrno.cz/clanky/co-to-na-nas-ctenare-olga-tokarczukova-zase-vymyslela> [dostup: 10.05.2024].
- Kubíčková K., *Mám moc vytvořit svět, v němž ženy mají moc*, <https://a2larm.cz/2017/05/mam-moc-vytvorit-svet-v-nemz-zeny-maji-moc/> [dostup: 4.05.2024].
- Linka J., *Za devatero horami, za devatero řekami*, „Literární noviny“ 2000, 11(4).
- Macáková Siwek, M., *Okamžik medvěda*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/33053-tokarczuk-olga-okamzik-medveda> [dostup: 11.07.2024].
- Martinek, L., *Olga Tokarczuková – Pravěk a jiné časy*, „Labyrint revue“ 2000, 7–8.
- Mašková M., *Kvůli epidemii se znovu objevují hranice venku i v nás, říká polská nobelistka Tokarczuková*, <https://plus.rozhlas.cz/kvuli-epidemii-se-znovu-objevuji-hranice-venku-i-v-nas-rika-polska-nobelistka-8173569> [dostup: 1.06.2024].
- Mogilnicka K., *Svůj vůz a pluh ved' přes kosti mrtvých*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/27573-tokarczuk-olga-svuj-vuz-a-pluh-ved-pres-kosti-mrtvych>. [dostup: 2.07.2024].
- Novák R., *Noetika románu Empusion Olgy Tokarczukové – variace čapkovské a kunderovské*, „Studia slavica“ 2024, 28(1).
- Novák R., *The polyphonic principle in the novelistic thinking of Olga Tokarczuk*, „Neohelicon“ 2025, 52, s. 409–429.
- Novotný V., „Čarovná hora“ ve Slezsku?, „Tvar“ 2024, 35(6).
- Olga Tokarczuk na Moravě a ve Slezsku*, <https://tydenhumanitnichved.cz/archiv/2020/program/olga-tokarczuk-projekt/olga-tokarczuk-na-morave-a-ve-slezsku> [dostup: 1.05.2024].
- Olga Tokarczuková v Praze*, <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097206490-udalosti-v-kulture/217411000120419/cast/538343/> [dostup: 2.05.2024].
- Olga Tokarczuk, polská spisovatelka*, <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095690193-pred-pulnoci/412231100252003> [dostup: 3.05.2024].
- Pilát T., *Přes kosti mrtvých do kina, rozhovor s Olgou Tokarczuk*, <https://prehravac.rozhlas.cz/audio/3846229> [dostup: 15.05.2024].
- Plasová Š.A., *Silva rerum o středoevropském Babylonu*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/38063-tokarczuk-olga-knihy-jakubovy> [dostup: 1.05.2024].
- Putzlacher Buchtová R., *Cesta do pravěku Olgy Tokarczukové*, [w:] Tokarczuková O., *Pravěk a jiné časy*, Brno 1999.
- Putzlacher Buchtová R., *Něžná vypravěčka Olga T.*, <https://tydenhumanitnichved.cz/archiv/2020/program/olga-tokarczuk-projekt/nezna-vypravecka-olga-t-osobni-vzpomin-ka-renaty-putzlacher-buchtove> [dostup: 11.06.2024].

- Stulírová M., *Piši román, jehož děj se odehrává také v Brně*, „Deník“, 4. 1. 2012.
- Szostok S., *Expedice do nitra duše*, <https://www.iliteratura.cz/clanek/21891-tokarczuk-olga-hra-na-spoustu-bubinku> [dostup: 20.06.2024].
- Šalda F.X., Machar J.S., *Manifest České moderny*, „Rozhledy“ 1896.
- Šindelka M., *Skutečnost je v očích Olgy Tokarczukové podezřelé slovo*, <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/recenze-tokar/r~acf28od4b8bd11e387f2002590604f2e> [dostup: 13.07.2024].
- Šrámek P., *Přes kosti mrtvých do kina, rozhovor s Olgou Tokarczuk*, <https://prehravac.rozhlas.cz/audio/3846229> [dostup: 11.10.2024].
- Šťástka T., *Bizarní zavařeniny jsou odpočinek pro autorku i její čtenáře*, https://www.idnes.cz/kultura/literatura/bizarni-povidky-olga-tokarczukova-recenze.A200403_155450_literatura_ts [dostup: 1.05.2024].
- Tokarczuková: Rusko ohrožuje svět. Neznám Poláka, který by nepomáhal Ukrajincům*, <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/tokarczukova-rusko-ohrozuje-svet-polsko-pomoc-ukrajina/r~c312a9d2db611ec8b4e0cc47ab5f122> [dostup: 24.05.2024].
- Toman M., Jandová L., *Na patos lidé neslyší, říká polská spisovatelka Olga Tokarczuková*, <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-salon-na-patos-lide-neslysi-rika-polska-spisovatelka-olga-tokarczukova-40032650>. [dostup: 25.06.2024].
- Vidlák P., *Ten pocit byl nepopsatelný. Překladatel Petr Vidlák mluví o prvním i dalším setkání s texty Olgy Tokarczukové*, <https://vtava.rozhlas.cz/ten-pocit-byl-nepopsatelný-prekladatel-petr-vidlak-mluvi-o-prvnim-i-dalsim-8202822> [dostup: 5.06.2024].
- Vlasák Z., *Polská spisovatelka Olga Tokarczuková: O mentálních mapách*, <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-salon-polska-spisovatelka-olga-tokarczukova-o-mentalnich-mapach-142278> [dostup: 11.05.2024].
- Zakopalová L., *Domovy Olgy T*, „Host“ 2016, 32(5).
- Zakopalová L., Putzlacher Buchtová R., *Historický román je těžký žánr*, „A2“ 2017, 13.
- Zavřelová M., *Nobelistka Olga Tokarczuková znovu vypráví. Stačilo jí jen třicet vět*, https://www.idnes.cz/kultura/literatura/olga-tokarczukova-joanna-concejova-kniha-ilustrovana-ztrace-na-duse-hsot.A210621_112408_literatura_kiz [dostup: 1.10.2024].
- Zízler J., *Nevyhnutelnost proměny*, „Tvar“ 2024, 35(6).
- Žák D.J., *Sny, nenaplnění a jiné časy Olgy Tokarczukové*, „Host“ 2005, 21(4).
- Žák D.J., *„kdybych nebyla člověkem, byla bych jistě hřibem...“*, „Host“ 2005, 21(4).

